

УДК 342.4(477)(091)

ІНСТИТУТ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

І. Панкевич

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

У статті розглянуто проблему становлення та розвитку інституту безпосередньої демократії в Україні. На підставі аналізу зроблено висновок, що в Україні цей інститут після прийняття нині чинної Конституції отримав нові пріоритети та достатньо інтенсивно розвивається. Чинником, що впливає на розвиток демократії в Україні є також своєрідна «реінкарнація» Конституції України 1996 р. у її первісному варіанті, котра допровадила до цілковитої зміни «візерунку» влади, тобто до її концентрації у руках Президента України за рахунок зменшення повноважень парламенту. З огляду на це проблема подальшого розвитку інституту безпосередньої демократії в Україні потребує проведення глибшого наукового аналізу та чіткого окреслення її форм.

Ключові слова: безпосередня демократія, вибори, референдум.

У Конституції України в ст. 69 визначено, що «народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії» [1]. У сучасних умовах можна вести мову про взаємний синтез цих двох форм демократії, який полягає у тому, що:

1) інститут безпосередньої демократії є джерелом, основою формування представницької демократії. Без виборів як найважливішого інституту безпосередньої демократії не може йти про формування органів представницької демократії;

2) у деяких випадках безпосередня демократія може слугувати підтримкою для інституту представницької демократії, виконуючи суттєву роль при прийнятті найважливіших рішень (наприклад, на місцевому рівні загальні збори жителів села можуть виконувати функцію представницького органу місцевого самоврядування);

3) за допомогою таких інститутів безпосередньої демократії, як референдум чи збори громадян, чиниться вплив на зміст та основні напрями діяльності представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування;

4) можна стверджувати, що деякі інститути безпосередньої демократії у певному розумінні є водночас й інститутами представницької демократії. Вони належать до спільного «ядра» цих двох форм. До таких важливих інститутів можна зачислити вибори.

Безпосередній вияв волі народу має важливе значення для легітимізації влади. Легітимізація, тобто ототожнення характеру та напрямку формування влади із змістом свідомості та громадської думки населення відбувається передовсім за допомогою загальних демократичних виборів, шляхом яких влада делегується органам державної влади та місцевого самоврядування. Як слушно зазначали свого часу польські вчені М. Банковіч та С. Ткачиньські, «вільні вибори є основною вимогою демократичної системи. За їхньою допомогою народ-суверен приймає рішення про те, хто буде ним керувати від його імені та за його мандатом. Виражена під час голосування довіра виборців є єдиною легітимізацією влади» [2, s. 53].

Як відомо, в Україні шляхом виборів формуються такі інститути державної влади: Верховна Рада України, Президент України, інститути влади Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування – Верховна Рада Автономної Республіки Крим та місцеві ради. Зазначимо, що незважаючи на те, що відповідний виборчий закон окремо говорить про Верховну Раду Автономної Республіки Крим і кримська автономія має окрему конституцію, яку приймає Верховна Рада АРК та затверджує Верховна Рада України, фактично кримський парламент належить до органів влади місцевого самоврядування, оскільки не має права приймати закони, а його рішення повинні відповідати Конституції та законам України. Це ж стосується системи судочинства, міліції та інших правоохоронних органів, що належать до загальнодержавних систем відповідних гілок влади. Крім виборів, влада може бути легітимізована також шляхом вираження волі народу за допомогою референдуму.

Інститут безпосередньої демократії має також певні недоліки. Зокрема, таким недоліком є неможливість усебічного, детального та організованого обговорення проблем державного значення, що має місце у випадку представницьких інститутів. Професійний характер представницьких інститутів дає їм змогу разі прийняття рішення щодо якогось важливого питання проводити зовнішні консультації, беручи до уваги пропозиції різних політичних сил, у тому числі погляди більшості й меншості, завдяки чому можливим є досягнення компромісу, коли «точки зору різних груп, часом цілком відмінні між собою, погоджуються таким чином, що результатом є єдине рішення» [3, с. 426–427]. Власне такого результату досягнула Верховна Рада України, прийнявши 28 червня 1996 р. Конституцію України. У конфліктній ситуації між Президентом України та українським парламентом йшлося передовсім про те, що у Верховній Раді України був ідеологічний конфлікт між тодішньою комуністичною більшістю та її так званою демократичною частиною, а, як наслідок, різні погляди не лише щодо подальшого напрямку розвитку держави, але й щодо державних символів [4]. Попри це шляхом досягнення компромісу вдалося прийняти Конституцію України та не допустити до дестабілізації суспільно-політичної ситуації у державі.

Беручи до уваги плюси і мінуси обидвох форм демократії, можна дійти висновку, що найкращим варіантом управління суспільством є поєднання безпосередньої демократії з народним представництвом та використання у політичній практиці найкращих рис кожної із цих двох форм.

Проаналізуємо детальніше поняття та форми безпосередньої демократії. Теорія безпосередньої демократії у науці конституційного права (зокрема у конституційному праві України) переживає час розквіту. Це передусім пов'язано з тим, що Конституція України 1996 р. створила нові основи механізму функціонування безпосередньої демократії в Україні.

У сучасній юридичній науковій літературі щодо поняття безпосередньої демократії немає єдиного погляду. Часто у науці конституційного права вживають досить загальні дефініції. Безпосередня демократія – це, наприклад, безпосередня участь народу у вирішенні державних та суспільних справ [5]. Є також і ширші дефініції цього поняття. Зокрема М. Чудаков визначає безпосередню демократію як суспільні відносини, у рамках яких різними способами реалізується участь громадян в управлінні справами держави та суспільства, унаслідок чого воля громадян безпосередньо, тобто без посередництва обраних до державних органів представників, впливає на формування державної політики та її реалізацію, а також створює представницьку систему та у вирішальний спосіб впливає на її функціонування [6, с. 35].

Характеризуючи безпосередню демократію, представник української науки конституційного права М. Ставнійчук* зазначає, що її ознаками є:

– безпосереднє волевиявлення народу, тобто участь громадян у прийнятті рішень та здійсненні влади від його імені;

– прийняття рішень загального та імперативного характеру [7, с. 290–291].

При цьому М. Ставнійчук зазначає, що «безпосередня демократія – це система форм безпосереднього та вільного волевиявлення народу як носія суверенітету та єдиного джерела влади в Україні шляхом його безпосередньої участі у формуванні представницьких інститутів державної влади та місцевого самоврядування, а також у безпосередньому прийнятті рішень щодо передбачених Конституцією та законами України питань» [7, с. 290–291]. Дещо коротшою, але змістовно тотожною є дефініція відомого польського конституціоналіста Б. Банашака, за якою безпосередня демократія – це «вид демократії, при якій влада у державі належить до загалу осіб, що входять до складу колективного суб'єкта суверенності» [8, с. 192].

Форми безпосередньої демократії. Навівши поняття безпосередньої демократії, зосередимося на формах її реалізації. Наука конституційного права віддавна займається проблемою способу реалізації безпосередньої демократії. Суперечки стосуються того, що варто вважати формою безпосередньої демократії. Вчені зараховують до системи безпосередньої демократії конкретні форми залежно від власного розуміння поняття безпосередньої демократії. Значна кількість науковців вважає формами безпосередньої демократії лише вибори та референдум. Крім зазначених вище форм деякі науковці зачисляють до системи безпосередньої демократії також революції, з'їзди, збори трудових колективів, форми реалізації імперативного мандату (накази виборців, звіти представників депутатів перед виборцями, право відкликання депутата). Іноді окремою формою безпосередньої демократії визнають здійснення владних повноважень громадською організацією [9]. Деякі вчені додають до цього переліку також петиції як спосіб письмового та колективного безпосереднього звернення громадян до владних інститутів з метою прийняття рішення або проведення суспільної реформи [10]. Інші пропонують визнати безпосередньою демократією лише ті її прояви, котрі вказують на безпосередній прояв волі носія державної влади. Вони вважають, що листи, петиції громадян, діяльність громадських організацій не є уособленням суверенності народу. Цього погляду дотримується, наприклад, згадувана вище М. Ставнійчук, яка зачисляє до системи безпосередньої демократії референдум та вибори у якості основних форм, а також консультації громадян, відкликання депутатів та загальні збори громадян [7, с. 292].

Форми безпосередньої демократії можна класифікувати за:

1) результатами функціонування (способом впливу на суспільні відносини) – на імперативні, консультативні, групові, правотворчі та такі, що не створюють правових норм;

2) механізмом діяльності – на безпосередньо пов'язані з представницькою демократією, опосередковано пов'язані та не пов'язані з представницькою демократією (або відносно самостійні);

3) правовими принципами – на чинні на основі правових норм та чинні на основі традиції і звичаїв;

---

* Погляд М. Ставнійчук є цікавим також і тому, що вона є не лише науковцем, але й була багатолітнім членом Центральної виборчої комісії.

4) територіальною ознакою – на національній (загальнодержавній) та місцевій (локальній);

5) суб'єктами – на загальнонаціональній та груповій.

Зміст безпосередньої демократії відображається у її принципах. На основі чинної Конституції України 1996 р. можна сформулювати низку таких основних принципів безпосередньої демократії: принцип безпосереднього народовладдя; принцип синтезу рис безпосередньої та представницької демократії; пріоритет безпосередньої демократії у системі демократії; принцип політичного плюралізму; принцип конституційності; принцип рівності у реалізації безпосередньої демократії; принцип реальності безпосередньої демократії; гарантія безпосередньої демократії.

Принцип безпосереднього народовладдя запроваджує можливість безпосереднього прийняття рішення народом шляхом голосування або у інший спосіб з метою формування персонального складу органів державної влади чи місцевого самоврядування, під час прийняття або внесення змін до Конституції та законів України. Це означає, що органи державної влади виконують у цьому випадку допоміжні функції (наприклад, виборчі комісії).

Принцип синтезу рис безпосередньої та представницької демократії означає, що вирішення питань загальнодержавного чи місцевого значення може відбуватися через референдум або прийняття рішень органом державної влади чи місцевого самоврядування.

Пріоритет безпосередньої демократії у системі демократії полягає у тому, що легітимізація прийнятих рішень найбільшою мірою відбувається через референдум. Наприклад, з приводу виникнення конфліктної ситуації між президентом та парламентом України щодо прийняття Конституції України 1996 р. президент Леонід Кучма мав намір призначити всеукраїнський референдум для прийняття Конституції України у разі, якщо Верховна Рада України довше зволікала б з її прийняттям.

Принцип політичного плюралізму означає передусім можливість реалізації безпосередньої демократії у різних формах (виборах, референдумі тощо), а також можливість легальної діяльності наявних політичних партій, за винятком заборонених Конституцією та законами, створення різних політичних партій та громадських організацій, а також вільної участі у їхній діяльності.

Відповідно до ст. 36 Конституції України громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, окрім обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах [1].

Українське законодавство встановлює значну кількість обмежень реалізації права на свободу об'єднання у політичні партії. Проте якщо, наприклад, порівнювати обмеження щодо реалізації цього права, встановлені у Конституції України та у Конституції Республіки Польща, то виявиться, що основний закон Польщі встановлює ширший перелік обмежень, ніж Конституція України [11; 12]. Крім того, ці обмеження у Конституції Польщі є більш конкретизованими ніж у українському основному законі. Конституція РП запроваджує також такі обмеження, які на сьогодні складно уявити в українському законодавстві. Так, в Україні свого часу точилися дебати щодо потреби створення подібної до утвореного у Польщі Інституту Національної Пам'яті установи із широкими повноваженнями. Тодішній

Президент України Віктор Ющенко у листопаді 2005 р. підписав указ про створення Інституту Національної Пам'яті, котрий фактично є науково-дослідною установою. Так, працівники українського Інституту Національної Пам'яті не мають повноважень на здійснення слідчих дій або на здійснення люстрації кандидатів на високі державні посади. В Україні немає закону про люстрацію, та й зрештою проти прийняття такого закону виступає багато представників українських політичних сил, котрі будучи колишніми членами КПРС мали відношення до Комітету Державної Безпеки та інших спеціальних служб колишнього Радянського Союзу. Також йдеться про те, що у Польщі забороненим є існування політичних партій та інших організацій, що у своїх програмах закликають до тоталітарних методів та практики діяльності нацизму, фашизму та комунізму. В Україні ж до сьогодні діяльність Комуністичної партії не тільки не є забороненою, але й ця партія має свою парламентську фракцію, а її представники зазначають,^{*} що вона, як правонаступниця КПРС, була несправедливо позбавлена майна. Подібна ситуація навіть у ще більшій мірі має місце у Російській Федерації, де влада намагається поєднати неможливі до поєднання традиції та історичні епохи. Зрештою нинішній Президент Росії Володимир Путін ще у 2004 р. назвав розпад Радянського Союзу «величезною трагедією», стверджуючи, що «факт існування СРСР, його атомної зброї був потужним стабілізуючим чинником у світі» [13]. З наведеного можна зробити висновок, що з точки зору В. Путіна втрати Радянського Союзу у громадянській війні у двадцятих роках ХХ ст., голод на Україні і в Поволжі, 27 мільйонів загиблих у другій світовій війні (у тому числі 18 мільйонів цивільного населення) [14], сталінські репресії чи Чорнобильська катастрофа були меншим злом, ніж розпад Радянського Союзу. На нашу думку саме тягар радянської спадщини є гальмом на шляху демократизації держав колишнього СРСР (окрім прибалтійських країн, що стали членами ЄС). Інші держави, як наприклад Німеччина та Японія, котрі колись були на іншому боці ідеологічного та мілітарного фронту, досить швидко змогли зайняти своє місце серед демократичних держав світу. Це стало можливим тому, що вони пройшли політичне та духовне очищення. Нюрнберзький Трибунал у 1945 р., а також Трибунал у Токіо покарали головних військових злочинців, тобто німці та японці змогли «перегорнути» цю складну сторінку історії.

Принцип конституційності безпосередньої демократії стосується способу визначення її найважливіших принципів та обмежень у Конституції держави, бо «конституція є правовою основою порядку у державі та має найважливішу силу для усіх суб'єктів державної влади» [15, s. 47]. Конституція створює правові норми та встановлює своєрідні «правила» діяльності групи органів держави, окреслює легальний спосіб передачі державної влади, запроваджує гарантії та визначає межі втручання держави у здійснення прав та свобод людини [16, s. 19–20].

^{*} Широку суспільно-політичну дискусію викликав зареєстрований 1 листопада 2005 р. у Верховній Раді України проект закону про заборону комуністичної ідеології в Україні. Проект передбачав заборону комуністичної ідеології у всіх її проявах, а результатом заборони мало бути визнання Комуністичної партії України територіальною організацією КПРС, тобто злочинною організацією, відповідальною за військові злочини та злочини проти людства, у тому числі масові репресії, депортації, політичні переслідування в Україні; заборона комуністичної пропаганди та використання комуністичних символів, а також декомунізацію України. Про намір добиватись заборони Комуністичної партії заявили й очільники парламентської фракції ВО «Свобода» у нинішній парламентській каденції. Однак складність такої заборони полягає хоча б у тому, що Комуністична партія України має не лише свою парламентську фракцію та достатньо потужні партійні осередки, але й підтримку досить істотної частини виборців.

Принцип рівності означає можливість створення однакових умов для усіх учасників, які беруть участь у реалізації безпосередньої демократії. Наприклад, ст. 24 Конституції України встановлює, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом... Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [1]. У цьому контексті слід згадати прийнятий українським парламентом у вересні 2005 р. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [17], який знайшов безпосереднє застосування у виборчому процесі та ст. 15 якого встановлює, що рівні виборчі права та можливості жінок і чоловіків забезпечуються законодавством України. Політичні партії, виборчі блоки під час висунення кандидатів у народні депутати України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі передбачають представництво жінок і чоловіків у відповідних виборчих списках. Контроль за цією вимогою здійснюють виборчі комісії [17]. Більше того, у ст. 4 цього ж закону визначено, що чинне законодавство підлягає гендерно-правовій експертизі. У разі встановлення невідповідності нормативно-правового акта принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків висновок гендерно-правової експертизи надсилається до органу, що прийняв такий нормативно-правовий акт [17].

Принцип реальності безпосередньої демократії означає, що наявні суспільні відносини мають відповідати Конституції, законодавству та міжнародним стандартам у питаннях реалізації принципів безпосередньої демократії, тобто відображати реальний демократизм. Наслідком застосування цього принципу є, зокрема, періодичне проведення виборів. Реальність безпосередньої демократії означає дотримання принципів безпосередньої демократії, передбачених у Конституції та окремих законах. Наприклад у ст. 71 Конституції України передбачено, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [1]. Це означає, що усі види виборів мають проводитися відповідно до зазначених основним законом принципів. Важливість дотримання принципу реальності безпосередньої демократії видно на прикладі нинішньої ситуації у Білорусі. У 2004 р. президент Білорусі Аляксандр Лукашенко вирішив провести 17 жовтня 2004 р. разом з парламентськими виборами референдум з приводу вилучення із Конституції Республіки Білорусь ст. 81, яка обмежувала можливість обрання на посаду Президента до максимально двох п'ятирічних каденцій. Внаслідок референдуму, за інформацією Центрального Виборчого Комітету, за внесення змін до основного закону проголосувало 77,3% виборців [18]. Так президент Лукашенко фактично звільнив собі шлях до «вічної резидентури» на зразок Туркменистану, де колишній президент Сапармурад Ніязов був визнаний туркменським парламентом «президентом-сонцем», який мав займати цю посаду пожиттєво*. Вибори до туркменського парламенту відбуваються

* Укази Президента Ніязова мали більшу юридичну силу, ніж ухвалені парламентом цієї держави закони. Деякі з цих указів суттєво обмежували права громадян. Наприклад, громадянам Туркменистану було заборонено укладення шлюбів з іноземцями, а туркменам-чоловікам було заборонено носити довгі бороди.

за мажоритарною системою і, як зазначав колишній президент цієї країни Сапармурад Ниязов, вибори до Меджлису Туркменістану до 2020 р. не будуть пропорційними. Демократія з погляду Ниязова передбачає обрання відомих людей [19]. У цьому контексті треба зазначити, що подібні кроки на шляху до третьої каденції робив і колишній президент України Леонід Кучма*.

Принцип гарантування безпосередньої демократії означає, що вона захищається законом та є недоторканою. Ст. 71 Конституції України встановлює, що виборцям гарантується вільне волевиявлення [1]. Систему юридичних гарантій безпосередньої демократії встановлюють також закони, що стосуються виборів та референдумів.

Як бачимо, безпосередня демократія є дуже різноплановим та складним явищем. В Україні цей інститут після прийняття нині чинної Конституції отримав нові пріоритети та достатньо інтенсивно розвивається. Верховною Радою України прийнято низку законів, котрі цілком змінили виборчу систему у державі. Додатковим чинником, що впливає на розвиток демократії в Україні є своєрідна «реінкарнація» Конституції України 1996 р. у її первісному варіанті, котра допровадила до цілковитої зміни «візерунку» влади, тобто до її концентрації у руках президента України за рахунок зменшення повноважень парламенту. З огляду на це проблема подальшого розвитку інституту безпосередньої демократії в Україні потребує проведення глибшого наукового аналізу та чіткого окреслення її форм.

Список використаної літератури

1. Конституція України // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1. Спеціальний випуск. – Ст. 259.
2. *Bankowicz M.* Oblicza współczesnego państwa / M. Bankowicz, J. Tkaczyński. – Toruń, 2003. – S. 53
3. *Елиннек Г.* Общее учение о государстве / Г. Елиннек. – Санкт-Петербург, 1908.
4. Історія Української Конституції. – К. : Вид-во «Право», 1997.
5. *Пазенок В.* Демократія і людина / В. Пазенок // Політика і Час. – 2003. – № 2.
6. *Чудаков М.* Правовые проблемы участия личности в осуществлении непосредственной демократии в СССР / М. Чудаков. – Харьков, 1982.
7. *Ставнійчук М.* Форми безпосередньої демократії / Конституційне право України ; за ред. проф. В.Ф. Погорілка / М. Ставнійчук. – К., 2000.
8. *Banaszak V.* Prawo konstytucyjne. – Nb 88, 2. wyd. / V. Banaszak. – Warszawa, 2001.
9. Малая энциклопедия конституционного права. – М. : БЕК, 1998. – 519 с.
10. Конституционное право. Справочник. – М., 1995.
11. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118 (з наступними змінами та доповненнями).
12. Ustawa Sejmu RP z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych // Dz.U. – 2001. – № 79. – Poz. 857; Dz.U. – 2001. – № 154. – Poz. 1802; Dz.U. – 2002 № 127. – Poz. 1089; Dz.U. – 2003. – № 57. – Poz. 507; Dz.U. – 2004. – № 25. – Poz. 219; Dz.U. – 2004. – № 273. – Poz. 2703.
13. Московские новости. – 2004. – 12 февраля.

---

* Йдеться про тлумачення Конституційним судом України ст. 103 Конституції України, яка встановлює обмеження щодо обрання на посаду президента України однієї і тієї ж самої особи більш ніж на дві послідовні каденції. Конституційний суд тоді ствердив у своєму рішенні, що якщо особа (у даному випадку опосередковано йшлося про Леоніда Кучму) займала посаду президента України до 1996 р. (тобто до часу вступу у дію нині чинної Конституції), то вона може кандидувати на посаду президента втретє, оскільки не вважається такою, що займала цю посаду дві каденції поспіль.

14. Независимое военное обозрение. – 2005. – № 46 (455). – 2 декабря.
15. *Wyrzykowski M.* Legislacja – demokratyczne państwo prawa – radykalne reformy polityczne i gospodarcze / M. Wyrzykowski // Tworzenie prawa w demokratycznym państwie prawnym, pod. red. H. Suchockiej. – Warszawa, 1992.
16. *Pietrzak M.* Odpowiedzialność konstytucyjna w Polsce / M. Pietrzak. – Warszawa, 1992.
17. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – Ст. 561 (з наступними змінами).
18. Газета «Время новостей». – 2004. – № 211. – 18 ноября.
19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : <http://niyazov.sitcity.ru>

ИНСТИТУТ НЕПОСРЕДСТВЕННОЙ ДЕМОКРАТИИ И РАЗВИТИЕ УКРАИНСКОГО КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА

И. Панкевич

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, 79000 Львов, Украина*

В статье рассмотрена проблема формирования и развития института непосредственной демократии в Украине. На основании проведенного анализа сделан вывод, что в Украине этот институт после принятия ныне действующей Конституции Украины получил новые приоритеты и достаточно интенсивно развивается. Фактором, влияющим на развитие демократии в Украине является также своеобразная «реинкарнация» Конституции Украины 1996 г. в ее первичном варианте, следствием которой стало полнейшее изменение «конфигурации» власти, то есть ее концентрация в руках Президента Украины за счет уменьшения полномочий парламента. В связи с этим проблема дальнейшего развития института непосредственной демократии в Украине требует проведения более глубокого анализа и четкого определения ее форм.

Ключевые слова: непосредственная демократия, выборы, референдум.

INSTITUTION OF DIRECT DEMOCRACY AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN CONSTITUTIONALISM

I. Pankevych

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str. 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

In the article the problem of the formation and development of the institution of direct democracy in Ukraine is considered. On the basis of the research it is concluded that this institution in Ukraine got new priorities and develops quite intensively after the adoption of the current Constitution. The factor, affecting the development of democracy in Ukraine, is also considered a kind of «reincarnation» of the 1996 Constitution of Ukraine in its original wording, which provided the total change of the authorities' «pattern», that is, its concentration in the hands of the President of Ukraine by reducing the powers of parliament. In connection with this problem, the further development of the institution of direct democracy in Ukraine needs deeper scientific analysis and clear delineation of its forms.

Key words: direct democracy, elections, referendum.

*Стаття: надійшла до редакції 28.11.2012
прийнята до друку 14.01.2013*